

LA CONFERÈNCIA DELS TRES COMUNS I EL BRAÇ MILITAR: DUES INSTITUCIONS DECISIVES EN EL TOMBANT DEL SEGLE XVII¹

EDUARD MARTÍ FRAGA
Universitat Pompeu Fabra

RESUM

Durant el període que va des de la mort de Carles II (1700) fins a la fi de la Guerra de Successió (1714), els tres comuns (Consell de Cent, Diputació del General de Catalunya i Braç Militar) assoliren un paper fonamental en la defensa de les constitucions davant les transgressions dels monarques. La seva actuació, però, va estar dirigida per una institució de recent creació: la Conferència dels Tres Comuns. La tesi doctoral estudia aquesta institució, que va esdevenir decisiva en el tombant del segle XVII, i ajuda a entendre per què els catalans es decantaren a favor de Carles III, l'arxiduc, durant el conflicte successori. Però la Conferència dels Tres Comuns va ser rellevant, també, per la seva significació dins el context de les institucions representatives: va afavorir l'actuació mancomunada dels comuns a la vegada que va facilitar l'accés dels nous sectors mercantils en la presa de decisions polítiques.

PARAULES CLAU

Conferència dels Tres Comuns, Consell de Cent, Diputació del General, Braç Militar, Guerra de Successió, classe dirigent, Catalunya, institucions representatives, noblesa.

The Conference of Three Commons and The Military Arm: Two decisive institutions at the beginning of the XVIII century

ABSTRACT

During the period that goes from the death of Charles II (1700) to the end of the Succession War (1714), the three commons (Consell de Cent, Deputation of The Principality of Catalonia and Military Arm), acquired a very important role in the defense of the Constitutions when kings tried to beak them. However, the actions of three commons were guided by a new institution: the Conference of Commons. The doctoral thesis studies this institution, which was decisive during these years, and helps us to understand why Catalans supported to Charles III, the archduke. Conference of Commons was also important because of its meaning in the con-

1. Tesi doctoral dirigida pel doctor Joaquim Albareda Salvadó i llegida a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra, el 25 de juny de 2008. El tribunal que la va jutjar estava format pels professors i professores Josep M. Delgado Ribas (Universitat Pompeu Fabra), Eva Serra i Puig (Universitat de Barcelona), Josep M. Torras Ribé (Universitat de Barcelona), Virginia León Sanz (Universitat Complutense de Madrid) i Tomàs de Montagut i Estragués (Universitat Pompeu Fabra), que li van concedir la màxima qualificació, excel·lent *cum laude*.

text of representative institutions: it did well for the unity of action of the commons, and, at the same time, it permits the access of the new mercantile sectors to the groups with political power.

KEY WORDS

Conference of Three Commons, Conference of Commons, Consell de Cent, Deputation of The Principality of Catalonia, Military Arm, Succession War, ruling class, Catalonia, representative institutions, nobility.

L'any 1690 el virrei Villahermosa feia referència a «los daños que estas conferencias causan a la paz y público sosiego de la provincia y al servicio de vuestra magestad». La citació no tindria més importància si no fos perquè el virrei Velasco, l'any 1704, s'hi va referir com una «junta detestable» y que dos anys després el marquès de Gironella va dir que eren una «junta perniciosa y maliciosa [...] oráculo de toda la nación catalana». Quan vaig començar a interessar-me per la qüestió de la Conferència dels Tres Comuns poc més se'n sabia. El professor Joaquim Albareda havia parlat de la Conferència a través d'algunes afirmacions que contenia el dietari d'Emmanuel Mas, però sense arribar a conclusions fermes; el professor Josep M. Torras s'hi va aproximar a partir d'un memorial de 1707, i l'insigne historiador del dret Víctor Ferro considerava que havia estat una institució de «poc interès», si bé constatava que Felip V l'havia anul·lada el 1705. Núria Sales, amb una intuïció envejable, havia assenyalat la importància cabdal del Braç Militar, i va assenyalar que els tres comuns havien estat «decisius i potser decididors en la presa del partit austriacista de 1705 i al llarg de la Guerra de Successió». El fet que unes conferències de les qual no sabíem gairebé res fossin objecte d'unes crítiques tan contundents i perseguides per Felip V em va animar a investigar-les. Era necessari determinar exactament què eren, com funcionaven, quan havien començat i quan havien finalitzat, qui en formava part, quin paper tingueren en la difícil conjuntura de la Guerra de Successió i com van influir en la presa de posició del partit austriacista per part d'importants sectors de la societat catalana. Però per donar resposta a totes aquestes qüestions, el problema principal era que quan vaig començar a treballar sobre la Conferència dels Tres Comuns no hi havia res (ni documentació ni referències bibliogràfiques, fora d'aïllades excepcions) que indiqués que el treball era possible. Si el repte de la recerca era en si mateix ja prou difícil, cal afegir que l'estudi de la Conferència s'emmarcava dins d'un període històric especialment complex: parlar de la Guerra de Successió a Catalunya no resulta gens fàcil, tant per la multitud d'elements que hi interactuen com perquè, tot i l'abundant bibliografia sobre el tema, encara queda molt camí per recórrer.

El problema era evident: aparentment la Conferència no havia deixat cap rastre. No hi ha cap secció en cap arxiu de Catalunya que estigui dedicada a la *Conferèn-*

cia, ni es conserva un dietari o un llibre: de deliberacions o unes *memòries* de la Conferència. Fins al moment present no s'ha trobat res. Així doncs, el primer obstacle era trobar un mètode de treball a través de l'explotació de determinades fonts que em permetés obtenir alguna dada de la Conferència. En aquest sentit, una de les poques originalitats de la recerca que s'ha fet és precisament aquesta: haver trobat una via de treball que permet conèixer una mica millor les conferències dels tres comuns. I, tot i així, el mèrit no és meu, sinó de Núria Sales, amb qui em sento en un profund deute. Un article d'aquesta reconeguda historiadora assenyalava que havia trobat algunes referències de la Conferència al dietari del Consell de Cent. Vaig analitzar amb detall aquesta font i vaig descobrir que no només n'hi havia una, sinó moltes de referències a la Conferència. Fou així com vaig confeccionar la hipòtesi de treball següent que, finalment, s'ha demostrat eficaç: si la Conferència fou una realitat viva i decisiva, com diversos indicadors posaven de manifest, no hi havia cap dubte que hauria d'haver deixat rastre a la documentació oficial dels tres comuns, els qual havien de convocar, aprovar i executar les seves decisions. Així doncs, em vaig preparar per treballar amb detall i minuciositat els dietaris i llibres de deliberacions d'aquestes tres institucions amb la fita d'intentar que amb la suma de moltes dades petites pogués establir un dibuix al més detallat possible sobre la Conferència. La intuïció va funcionar. En efecte: en aquest tipus de documentació vaig trobar nombrosos deliberacions i consells de la Conferència, i vaig poder rastrejar el desenvolupament dels conflictes, les discussions entre els comuns, les causes dels seus enfrontaments, etc. El treball en si mateix va resultar complex, ja que la informació que em proporcionaven aquestes fonts era molt parcial i incompleta, amb grans forats temporals i nombroses contradiccions i inexactituds. Per exemple, el llibre de deliberacions del Braç Militar només conté informacions fins al 23 de maig de 1711, moment en el qual finalitza tota narració dels esdeveniments, tot i que, com és ben sabut, la seva actuació política va ser molt important durant els anys següents. Un altre exemple: l'any 1710. El llibre de deliberacions del Braç Militar només recull del mes de febrer notícies de tres dies; de març, dos dies; d'abril, un dia; de setembre, un dia; d'octubre, dos dies. Una cosa semblant podríem dir dels llibres de deliberacions i dietaris del Consell de Cent i de la Diputació. Lluny del que pugui semblar, en ells no es recullen, ni de bon tros, totes les deliberacions, totes les decisions ni tots els nomenaments de representants que feia cada comú per participar a la Conferència i en la seva actuació dins la vida política de país. Per aquesta raó s'ha hagut de fer una lectura atenta, detallada i crítica de cada episodi, completar els forats temporals d'una font amb les informacions que ens en proporcionava una altra, atorgar més credibilitat a uns o a d'altres segons la tipologia i precisió amb què es narrava un episodi, distingir i aprofundir en els matisos i els significats de les diferents argumentacions, etc.

El segon tipus de documentació amb què he treballat han estat els memorials dels contemporanis. Les memòries d'Emmanuel Mas, Francesc de Castellví, Narcís

Feliu de la Peña, el comte de Robres, el marquès de San Felipe i el dietari del convent de Santa Caterina, entre d'altres, em van proporcionar informacions valuoses sobre la Conferència, i van afegir un element de subjectivitat que és fonamental per contrarestar la hipotètica *objectivitat* de les fonts oficials. Si els llibres de deliberacions i els dietaris presenten dificultats a l'hora de ser treballats amb rigor, una cosa semblant, però amb més complicacions, podem dir d'aquestes memòries. Els autors sovint confonen dades i persones, relacionen esdeveniments i fets que no van succeir a la vegada, cometen no pocs errors a l'hora de definir els membres de la Conferència, etc. Però, tot i aquestes mancances, la seva lectura és fonamental per copsar com va ser percebuda la Conferència pels seus contemporanis, avaluar si era ben vista o no, quines raons esgrimien per defensar-la, quin valor atorgaven a les seves decisions, etc. D'altra banda, també he recorregut a un altre tipus de documentació molt valuosa. En aquest sentit, el petit dietari de la Conferència conservat a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, que comprèn només les reunions dels anys 1701 i 1703, ens ajuda a conèixer millor el seu funcionament intern i podem valorar amb més encert les divisions internes o l'actitud dels comuns vers la Conferència. Menció especial cal fer als diferents lligalls de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid i d'altres de la Corona d'Aragó, els quals aporten una perspectiva molt enriquidora sobre la visió que es va tenir des de Madrid de l'actuació de la Conferència, les decisions i opinions dels diferents membres del Consell d'Estat, les possibles mesures de càstig que es van plantejar per tal de deturar les continuades onades de protestes i representacions que els comuns, seguint sempre el consell de la Conferència, enviaven a Felip V, etc.

El resultat final és un embolicat món de dades procedents de fonts diverses que, si bé aïlladament no tenen entitat i rellevància, reunides i ordenades cronològicament i temàticament ens permeten dibuixar i dotar de rostre i sentit la Conferència. Apuntem només un exemple que il·lustri la complexitat del mètode de treball empleat. Les decisions de la Conferència es prenen per votació, que es guanyava per majoria simple. De fet, però, no tenim cap acta de les votacions ni dels resultats. Tot i així, aquesta informació és totalment segura, ja que coneixem el resultat d'algunes votacions gràcies a una documentació tan diferent com pot ser un poema de Bonaventura de Gualbes de 1701, un informe del Consell d'Estat de 1704, una referència del dietari de la Diputació de 1704 i un comentari de Francesc de Castellví de 1712. Amb això el que volem assenyalar és que el mètode de treball no permet conèixer amb exactitud absoluta tota la història de la Conferència però, en canvi, aporta unes dades mínimes segures, comprovables i objectivables, que permeten explicar amb certesa el seu desenvolupament, el seu funcionament i, en definitiva, la seva rellevància.

A partir d'això, la tesi s'estructura en quatre parts. La primera part suposa un treball de contextualització, i s'hi fa una anàlisi individual dels tres comuns i d'altres estructures institucionals que són uns precedents clars de la Conferència. Si volem

conèixer què era la Conferència dels Tres Comuns, cal saber abans qui eren i què significaven cadascuna d'aquestes tres institucions. Una menció especial mereix el capítol dedicat al Braç Militar, el qual suposa, per a la immensa majoria dels historiadors, un misteri. Els estudis eren escassos i, com bé va recordar Núria Sales, era una institució desconeguda. Davant la falta d'estudis ens hem vist forçats a utilitzar fonts primàries, especialment els *Llibres de deliberacions del Braç* i el *Llibre verd*. Finalment, a banda d'aquestes institucions hi havia a Catalunya tot un seguit d'altres mecanismes i sistemes institucionals que fornien la vida política del país. Aquestes estructures, juntes de braços, sisenes, divuitenes i altres tipologies de conferències, van ser els autèntics fonaments sobre els quals es va desenvolupar la Conferència dels Tres Comuns.

La segona part del treball tracta sobre la història de la Conferència. Resulta lògic. Si volem conèixer com funcionava i quina importància va tenir la reunió dels comuns, cal saber primer què va fer i què va dir. Primerament fixem l'atenció en el regnat de Carles II i Felip V, per passar després a les vicissituds de la Conferència durant l'època de Carles III, l'arxiduc. En aquesta part s'ha fet un esforç per explicar la història de Catalunya des de la Conferència. És a dir, no exposem tots els esdeveniments d'uns anys prou complexos, sinó exclusivament aquells en els quals va tenir un paper destacat la Conferència. La tercera part tracta de l'anàlisi de la Conferència. Aquest és el punt central de la tesi: explicar el seu funcionament, les facultats i la seva significació des de la perspectiva institucional catalana. La recerca que s'ha dut a terme mostra que la Conferència no va sorgir del no-res, sinó que va ser el resultat d'una llarga tradició institucional que combinava la capacitat de representació, el caràcter consultiu (amb una marcada tendència al deliberatiu), l'operativitat i el consens institucional. Totes elles eren unes virtuts fonamentals que ens ajuden a entendre per què, en el tombant de segle XVII, les institucions consideraren que la Conferència havia esdevingut un mecanisme útil per a la defensa del constitucionalisme.

Finalment, la quarta part suposa una aproximació a l'estudi de «la classe dirigent catalana», utilitzant les paraules de James Amelang. Era la conseqüència natural de tot el procés anterior. Aquestes estructures polítiques, dinàmiques i flexibles alhora eren possibles per l'existència de tot un conjunt de persones que les vivificaven i els donaven sentit. Qui eren aquestes persones? Albert García Espuche i James Amelang, entre d'altres, ja havien fet estudis molt interessants sobre el tema, però cap d'ells havia treballat expressament i de manera minuciosa els anys del nostre estudi. Per això, calia comprovar si les seves tesis eren vàlides o no per al període. El resultat de la recerca ha mostrat amb contundència l'encert i total validesa dels seus plantejaments. L'aproximació a aquesta classe dirigent es fa des de diferents perspectives: estamental, familiar, institucional, política, econòmica, etc., i creiem que demostra almenys dos elements prou importants: l'alt grau de cohesió interna i la gran facilitat per canviar d'estament i ascendir en l'escala social.

Amb tots aquests precedents, quines són les conclusions a les quals s'ha pogut arribar? Més enllà del fet d'explicar la història de la Conferència, establir la seva cronologia (1697-1714) i la seva intervenció en els fets polítics, penso que el primer aspecte realment important és definir què era la Conferència i com funcionava. En aquest sentit, considero que la Conferència es tractava d'una reunió de representants del Consell de Cent, de la Diputació del General de Catalunya i del Braç Militar, amb la finalitat d'assessorar el seu respectiu comú sobre temes considerats greus, que afectaven tota la comunitat i que requerien una actuació uniforme de tots els comuns. Aquesta definició requereix ser explicada en alguns aspectes que són molt rellevants per a la seva adequada comprensió. En primer lloc, s'ha de destacar que són representants, ni experts en lleis ni oficials dels comuns, és a dir, persones en les quals es confia per representar els interessos de cada institució. En segon lloc, cal mostrar que la seva funció és consultiva i no decisiva, amb la qual cosa la decisió final sobre un afer concret era competència de cada comú en particular, el qual podia seguir o no el parer de la Conferència. Hi havia una clara autonomia decisiva respecte a les indicacions emeses per la Conferència. En tercer lloc, és important dir que els temes que va tractar la Conferència van ser aquells que foren considerats greus i que afectaven tota la societat, amb la qual cosa al final van ser sempre els relacionats amb el respecte i el compliment de les *constitucions, lleis i altres drets de Catalunya*, entesos amb tota la seva amplitud.

La segona qüestió a considerar era si realment va ser important la seva actuació i si va determinar el desenvolupament dels esdeveniments polítics d'aquells anys. En aquest sentit les dades que s'aporten són contundents: entre 1698 i 1714 es van celebrar un total de 517 reunions de la Conferència, la qual cosa suposa gairebé una mitjana de 3 reunions mensuals, amb períodes en què les reunions eren diàries. La Conferència va tractar un total de 71 temes diferents, entre els quals destaquen afers de tanta rellevància política com la vicerègia de 1701, l'expulsió de l'holandès Jäger, la modificació del testament de Carles II, les persecucions i empresonaments del virrei Velasco el 1704, la forma de govern a l'arribada de Carles III, l'arxiduc, els préstecs al rei, la formació de l'exèrcit unit de la Corona d'Aragó, la publicació de *l'Epítome*, etc. Fins i tot la Junta General de Braços de 1713, de tanta importància en el desenvolupament final de la guerra, va ser convocada per la Conferència i es va dur a terme seguint exactament el model de reunió proposat per ella. Entre els temes tractats per la Conferència trobem afers ben variats que van des de qüestions econòmiques (12 %), passant per les militars (25 %), les legals (38 %) i les relacionades amb l'honor (8 %), etc. Tots els temes, però, remetent a una única qüestió de fons, un objectiu que és realment l'autèntica raó de ser de la Conferència: la defensa de les constitucions, la qual cosa era un signe evident de la revitalització del constitucionalisme que va tenir lloc entre finals del segle XVII i principis del XVIII, tal com ha posat de manifest el professor Joaquim Albareda.

Durant aquests anys la Conferència va generar un mínim de 227 consells diferents dels comuns (és a dir, 14 consells a l'any) i va redactar un mínim de 160 documents (10 documents a l'any). Entre els consells que va emetre podem destacar la negativa a fer manifestacions festives pel nomenament de Felip V com a rei d'Espanya; la denúncia de la no-aplicació de la vicerègia i l'acusació al portantveus de la Diputació del General per no aplicar-la; les denúncies a la Diputació per no defensar Jäger; l'oposició a la impressió de l'*Epítome* de Grasses i Gralla; l'enviament d'ambaixadors a Viena, Londres i la Haia en el moment crucial de 1713-1714, etc. Entre els documents redactats per la Conferència i enviats pels comuns en nom propi, en trobem una gran varietat que van des de les més de 60 cartes escrites a les diferents autoritats de les corts espanyola o europea, fins a les més de 50 representacions de protesta, tant a Felip V com a Carles III, l'arxiduc, per la conculcació continuada de les constitucions, per la inspecció de les cartes personals dels membres del Braç Militar, pels abusos de les tropes enemigues i aliades a les terres de l'interior i sobre la població, per la indefensió del Principat, pel control insaculador i un llarg etcètera en el qual no cal aprofundir. A tot això, caldria afegir altres documents d'una importància històrica cabdal com ara la publicació, el 1699, del llibre *Escudo de la verdad*, per defensar l'honor dels catalans durant el setge de 1697, les reclamacions i denúncies dels comuns a Carles III durant els anys 1707 i 1708, els manuals dels ambaixadors de Catalunya a Viena, Londres i la Haia en què, com he pogut demostrar, els catalans volien ser abans república lliure sota influència imperial o aliada que no estar sota el domini de Felip V, i tota la documentació de la Junta General de Braços de 1713.

Encara més. Com hem assenyalat abans, la funció de la Conferència era, en teoria, només assessora, de manera que els comuns disposaven d'autonomia per seguir els consells emesos. Tot i així, la realitat és ben diferent i els fets demostren amb claredat que el 93 % dels consells de la Conferència van ser seguits al peu de la lletra pels comuns. Només 7 dels 387 consells i documents no van ser seguits per algun dels comuns, la qual cosa suposa l'1,8 % del total. Sens dubte, la seva capacitat efectiva d'influència política era altíssima. Ben certa era l'afirmació de la Diputació a finals de desembre de 1713, quan considerava que els consells de la Conferència calia seguir-los «a ciegas». Des de la perspectiva d'història del dret, que distingeix entre la *potestas* i la *auctoritas* que podia tenir una institució, cal reconèixer que *oficialment* la Conferència no tenia cap *potestas* real sobre els comuns, però la seva *auctoritas* era altíssima. Un altre tema a valorar seria l'eficàcia de les seves decisions. Al juny de 1703 el Braç considerava que respecte a l'afer de les càtedres de la universitat literària «lo acert queda afiançat en la acertada censura dels senyors de la Conferència», i Castellví, per la seva banda, afirmava que les conferències es feien per «facilitar el acierto a los sujetos que representaban a los tres comunes». L'anàlisi que hem fet sobre si les decisions de la Conferència aconseguien o no els objectius que es proposaven demostra que les afirmacions del Braç Militar i de Castellví no eren pas exa-

gerades, ja que en un 74 % dels casos la Conferència va aconseguir que es complissin i s'executessin els seus consells. A la vegada, la Conferència també va tenir un paper important a l'hora de solucionar conflictes interns entre els comuns per enfrontaments legals o relacionats amb el protocol a seguir. En aquest camp, en un 65 % dels casos la Conferència va ser un instrument vàlid per assolir un acord institucional entre tots ells. Però més enllà de totes aquestes dades, el que sembla indubtable, i aquesta és una altra de les grans conclusions d'aquest treball, és que no es pot parlar sobre la Guerra de Successió a Catalunya, ni entendre la política d'aquell període cabdal de la història de Catalunya, sense fer referència al paper decisiu de la Conferència dels Tres Comuns.

Una de les grans preocupacions que van incitar el treball va ser l'anàlisi social de la Conferència, poder determinar qui en formava part i la dirigia. En aquest sentit les dades són també altament significatives. Entre 1698 i 1714 hi van participar un total de 1.707 persones diferents, de les quals el 33 % eren ciutadans honrats de Barcelona; el 17 %, cavallers; el 39 %, nobles, i l'11 %, eclesiàstics. Això ens indica ben a la clara que la classe dirigent que portava les regnes de la Conferència era una classe mitjana-alta, formada especialment per l'elit de ciutadans honrats i de la petita noblesa recentment ascendida, com explicà magníficament James Amelang. No era un grup tancat i elitista, sinó tot al contrari. De fet, la noblesa d'antiga tradició, és a dir, amb avantpassats nobles, almenys des dels seus avis, representa només el 25 % dels membres de la Conferència, mentre que els que estaven vinculats a algun tipus d'activitat mercantil (independentment que siguin nobles o no) representen el 40 % del total. No es constata l'existència de cap grup tancat que controli la Conferència. El 60 % dels membres van participar només en una o dues conferències diferents; únicament un 2 % va participar en més d'un terç i un altre 2 % ho féu en més de la meitat de les conferències. Tot i així, ens hem arriscat a dibuixar el que podria ser una *hipotètica elit*, composta per les vint-i-sis persones que més hi van participar. El més interessant de l'estudi és comprovar que dels quatre primers membres (Joan Llinàs, Salvador Massanés, Felip Ferran i Felicià Cordelles), dos eren ciutadans honrats (Llinàs i Massanés); un, cavaller (Cordelles), i un altre, noble (Felip Ferran), i que tres d'ells estaven relacionats amb el món mercantil (Llinàs, Massanés i Ferran). A tot això cal afegir una gran mobilitat institucional: el 30 % de les persones va participar a la Conferència en representació de dues institucions diferents i un 6 % ho féu a través de les tres institucions. Així, per citar els mateixos personatges, Joan Llinàs i Felip Ferran van participar a la Conferència representant les tres institucions en moments diferents, Salvador Massanés ho féu a través del Consell de Cent i el Braç Militar i Felicià Cordelles, pel Braç Militar i la Diputació. Però el més sorprenent de tot això és observar que, tot i aquesta barreja de sectors socials i de persones que hi participaren, existeix una gran coherència en l'actuació de la Conferència entre 1697 i 1714, manifestada a través de l'actitud ferma amb què sempre defensà les constitucions, tot i el gran nombre de persones diferents que podien prendre les de-

cisions en cada moment històric. Senyal prou evident i clar de com aquest posicionament responia a una demanda social àmplia, la qual no era el resultat de cap grup tancat i elitista de poder. A tot això, cal afegir el protagonisme polític que va assumir un sector social determinat, íntimament vinculat a les transformacions econòmiques. Deixant de banda la presència de destacats membres relacionats amb els projectes econòmics de Narcís Feliu de la Peña (Bernat Aymeric, Joan Llinàs), cal destacar la presència de persones de reconegut prestigi i lideratge econòmic com Josep Duran, Pau Dalmasas, Joan Lapeira, Magí Mercader o Feliu Teixidor.

Més enllà de tots aquests elements i dades que, recordem, són només uns mínims segurs (ja que hi va haver més reunions, més documents, més consells), el que crec encara més interessant d'aquest treball, i que en el moment inicial de la recerca no es va plantejar, és valorar el significat que tenia la Conferència en el context institucional català i europeu. Aquest crec que és l'aspecte més rellevant. La Conferència dels Tres Comuns no és una anomalia institucional, no és cap error de càlcul de les autoritats reials que en van permetre l'existència. No és tampoc el resultat de la idea genial d'una sèrie d'advocats experts en lleis, que van crear un sistema ideal que combinava a la perfecció representativitat social amb operativitat política. La Conferència dels Tres Comuns era una manifestació més, potser la darrera, de la riquesa i modernitat del sistema institucional català, del pactisme i dels mecanismes de control del poder regi i de la representativitat política. En aquest sentit, és de referència obligada citar les profundes i encertades reflexions que fa uns anys va fer la professora Eva Serra quan valorava la Junta General de Braços de 1639, i afirmava que «en les situacions d'excepcionalitat política s'observa que a Catalunya no hi ha un buit de poder per un arcaïcisme institucional, sinó tot el contrari, capacitat política de resposta, que només s'explica, entre altres coses, per la base social del país que encarna, dinamitza i enforteix una densitat històrica institucional i constitucional».² Una afirmació que cal ser entesa a la llum del que Núria Sales plantejava per al segle XVII, en considerar-lo de «desenvolupaments constitucionalistes [...], noves i agosarades interpretacions de velles lleis [...], creació subreptícia de nous i flexibles organismes».³ Des del Parlament General de 1460, passant per les juntes de braços de finals de 1580, estudiades per Pérez Latre, les juntes de la primera meitat del segle XVII estudiades per Palos, fins arribar a les *conferències dels Tres Comuns*, s'observa una inequívoca continuïtat institucional, en la qual no hi ha ruptures significatives sinó sobretot adaptacions als nous temps. En aquest sentit, més que posar l'atenció en les formes concretes institucionals que va adquirir la Conferència (nombre de representants, lloc i dies de reunió, protocol, etc.), el que cal destacar és que la Conferència expressa perfec-

2. Eva SERRA (1991), «Entre la ruptura i la continuïtat», a *Actes del Congrés d'Història Institucional: Les Corts a Catalunya (28-30 abril de 1988)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 160-167. La referència és a la pàgina 160.

3. Núria SALES (1995), «Diputació, síndics i diputats. Alguns errors evitables», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* (Universitat de Barcelona), núm. 15, p. 95-102. La referència és a la pàgina 96.

tament allò que podríem anomenar la *lògica del pactisme*, o la *lògica de l'adaptabilitat*. La seva estructura canviant era el resultat final d'un intens debat entre institucions i sectors socials diferents, per tal de desenvolupar un sistema institucional que facilités la consecució d'una autèntica política de consens, en què totes les parts implicades estiguessin representades i tinguessin els seus drets correctament defensats. Aquest treball, doncs, reforça les tesis d'Eva Serra i Núria Sales, i posa de manifest la riquesa del sistema institucional català, capaç d'adaptar-se a cada moment històric i donar resposta efectiva als nous reptes que la societat li plantejava. Com deia la professora Eva Serra, era «la resposta de la societat catalana a l'immobilisme aristocratitzant de la monarquia».⁴ Es tractava de donar sortida a la necessitat d'actuació mancomunada de totes les institucions a l'hora de defensar uns objectius comuns. La Conferència havia esdevingut un mitjà adient per assolir «l'encert en les deliberacions» a través de la «unió» dels comuns en qüestions considerades com a «graves» i «urgents». Era la seva «operativitat», com ha destacat Joaquim Albareda,⁵ la que explica per què havia esdevingut un mecanisme útil per als comuns.

En aquest sentit, un dels elements que també cal destacar és que la Conferència va ser vista pels seus contemporanis com la representació viva dels tres estaments i, per tant, estava dotada d'un gran prestigi, la qual cosa explica en part per què els seus consells havien de ser seguits «a ciegas». Això pot sobtar inicialment, ja que, com va destacar Víctor Ferro, la Conferència dels Tres Comuns posseïa una gran «heterogeneïtat i asimetria interna»⁶ perquè pròpiament era una barreja gens clara d'una institució que legalment representa els tres estaments (la Diputació), una part de l'estament reial (el Consell de Cent) i un estament sencer (el Braç Militar), que a més ja estava representat a través de la Diputació. S'ha pogut demostrar que els contemporanis no la van veure pas així, com ho afirmava, per exemple, el mateix Consell de Cent. En una data tan significativa com era 1697, ja es parlava de «la conferència de las personas dels Braços elegits per los comuns», i Francesc de Castellví utilitza sovint l'expressió «conferencias de los tres estados». Fins i tot el mateix Carles III, l'arxiduc, parlava de «la representación que la hicieron los tres fidelísimos brazos el dia primero de este mes» per referir-se a la representació que havia redactat la Conferència i que havia estat presentada al rei pels tres comuns. Fins i tot la figura dels coneguts ambaixadors dels catalans a Viena, Londres i la Haia, nomenats per consell de la Conferència, eren designats com els enviats «destinados por los Estados Generales de Catalunya».

4. Eva SERRA (2005), «La vida parlamentària a la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII. Una aproximació comparativa», a Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ (ed.), *Actes del 53 Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, vol. 1, Barcelona, Parlament de Catalunya, p. 501-536, 2 v. La referència és a la pàgina 536.

5. Joaquim ALBAREDA (2007), «Els fonaments de l'autriacisme en els territoris de la Corona d'Aragó», a *Actes del Congrés Internacional L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, p. 125-136. La referència és a la pàgina 130.

6. VÍCTOR FERRO (1987), *El dret públic català*, Vic, Eumo. La referència és a la pàgina 288.

Aquest valor representatiu de tota la societat es relaciona directament amb el debat sobre la representativitat de «l'home comú», en la línia que ho ha plantejat Peter Blicke per alguns territoris alemanys;⁷ la Conferència accentuava i fomentava la presa de decisions com a resultat del consens de tots els sectors implicats, tal com ha estudiat Julian Hoppit per al cas anglès; la Conferència, en definitiva, va ser eficaç perquè es fonamentava en la confiança que els sectors preponderants de la societat catalana hi havien dipositat.⁸ Per tot això, si bé no hem pogut trobar estructures equivalents dins l'àmbit castellà i europeu, la Conferència respon perfectament a la lògica dels models parlamentaris que es van consolidar a l'Europa del segle XVIII. En el fons, el seu funcionament responia a una concepció republicana de la política catalana, en què la representativitat i el diàleg condicionaven la presa final de les decisions. Coincideixo, doncs, amb les reflexions que el molt admirat professor Josep Fontana feia respecte del paper que havien tingut les constitucions en la formació d'aquest sistema institucional, i que podem aplicar plenament a la Conferència: «no eren cap anacronisme passadista, sinó la base d'un projecte renovador, que podia haver ajudat a construir una Espanya on tots els súbdits fossin tan "repúblicos" com els anglesos».⁹ En la mateixa línia, Núria Sales ens va recordar que, tot i que les institucions podien estar controlades per una hipotètica classe dirigent, això no impedí que «el Consell barceloní, [...] els braços i la Diputació mateixa (si bé en menys grau) són acusades a vegades de democràtics».¹⁰ Si diputats i consellers, que estaven sotmesos al control de les insaculacions, van rebre aquestes crítiques, què es podia dir de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar, que escapaven totalment a la jurisdicció reial gràcies als seus particulars mètodes de designació de representants.

Paral·lelament a totes aquestes reflexions, que constitueixen el nucli fonamental de la recerca que s'ha dut a terme, també s'ha fet una anàlisi de la classe dirigent catalana durant el tombant del segle XVII, a partir de l'estudi detallat de dues-centes quaranta persones que participaren a la Conferència i al Braç Militar entre 1698 i 1714. Aquest apartat era una necessitat ineludible. No es pot entendre la Conferència si no es coneix amb profunditat la mena de classe social, els grups dirigents, que dinamitzen i donen vida a les institucions: calia definir amb exactitud (és a dir, amb noms i cognoms) qui eren, quina categoria i origen social posseïen, quines relacions

7. Peter BLICKE (1998), *From the comunal reformations to the revolutions of the common man*, Leiden, Brill, p. 128.

8. Julian HOPPIT (2000), *A land of liberty? England, 1689-1727*, Oxford, Oxford University Press, p. 131.

9. Josep FONTANA (2001), «La Guerra de Successió i les Constitucions de Catalunya: una proposta interpretativa», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo, p. 13-30. La referència és a la pàgina 29.

10. Núria SALES (1994), «Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes», a AJUNTAMENT DE BARCELONA (ed.), *La commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, p. 96.

familiars, quina orientació política, quines eren les seves fonts de riquesa, etc. Estudis d'aquesta mena sempre poden ser discutibles en la mesura que segons s'utilitzin les dades d'una manera o altra, fàcilment podem caure en generalitzacions que ens poden allunyar de la realitat. Tot i així, crec que el resultat final és contundent i mostra les immenses possibilitats de treball que aporten les fonts notarials per fer estudis d'aquesta mena.

Les conclusions mostren que ens trobem davant una classe dirigent de perfil mitjà, composta fonamentalment de burgesia i noblesa no titulada, en la qual el 36 % són ciutadans honrats; el 27 %, cavallers; el 24 %, nobles de «llarga tradició» (durant tres generacions), i l'11 % eren eclesiàstics. Una classe dirigent dinàmica, en la qual el 45 % de les dues-centes quaranta persones (elles o el seu pare) havia canviat d'estament, xifra que augmenta fins al 57 % si considerem canvi d'estament la concessió de títols de marquès, comte o *grande de España*. Una classe dirigent íntimament vinculada als interessos comercials, el 35 %, a la qual cal afegir la presència de fills de pagesos (Francesc Antic, Josep Dalmau, Josep Rifós), de mariners (Maria Gràcia Blanc Fontanils), de mestres de cases (Magí Mercader), de perxers (Jeroni Sadurní) o d'obradors (Jacinto Blanc). I això sense valorar la presència dels gaudins (el 26 %) i de les famílies procedents de fora de Barcelona (21 %), xifra que augmenta fins a un 41 % si valorem la presència de marmessors de fora de Barcelona. Una participació prou àmplia que permetia que tots aquests sectors tan diferenciats poguessin participar de les decisions polítiques amb les mateixes condicions i drets que el comte de Centelles, per posar un cas. Una classe dirigent de poder adquisitiu moderat, fora del cas de comptades excepcions, molt vinculada entre si a través dels llaços matrimonials, com ho demostren les dues troques de relació que hem dissenyat i la gran varietat social de marmessors. No deixen de sorprendre figures com Domingo Fogueres, canonge de Barcelona, que nomenava marmessors persones tan diferents com el comte de Múnter (Josep Clariana), un apotecari (Josep Troc), un prevere de Sitges (Benet Verdura) i un pagès d'Arbúcies (Joan Torras). Figures com Joan Francesc Maresc, un ciutadà honrat de Barcelona fet cavaller el 1685, que nomenava marmessors cinc ciutadans honrats (Felip Quintana, Josep Quintana, Jacinto Lloreda, la vídua de Cristòfol Lladó i la vídua de Miquel Carreras), un donzell (la vídua de Jeroni Ferrer), dos doctors en lleis (Josep Costa i Jerònim Ferrer), un jutge (Francisco Portell) i un noble (Ramon Codina Farreres). Que en un mateix document trobem persones tan allunyades en l'escala social és un signe evident d'aquesta obertura i cohesió de la classe dirigent. Però en el fons això ens porta a qüestionar que aquestes diferències estamentals fossin tan grans com sembla. Una barreja i cohesió que també l'hem pogut constatar en aproximar-nos a l'anàlisi política dels constitucionalistes i reialistes, en què la tònica general era una barreja de membres dels dos grups dins els marmessors. La barreja també és visible en l'estudi econòmic que hem fet: ni els nobles eren els més rics, ni els ciutadans honrats eren els més pobres. De nobles, n'hi havia de rics i de pobres. De ciutadans honrats, n'hi

havia de rics i de pobres. En definitiva, el treball reforça les tesis de James Amelang sobre l'originalitat del model social barceloní dins el context europeu, i ajuda a entendre molts dels posicionaments polítics del moment.

La tesi, a més, planteja de manera secundària molts altres temes que, si bé no són el seu objecte principal d'anàlisi, sí que m'he vist forçat a aprofundir-hi i, en aquest sentit, aportar noves dades que reforcen o qüestionen plantejaments formulats per altres historiadors. Sense voluntat d'exposar-los tots, és indubtable que, en primer lloc, hi ha una lectura molt concreta de la Guerra de Successió. Certament, s'aporten noves dades que permeten conèixer amb més detall i exactitud alguns dels episodis històrics més rellevants del moment, com ara el conflicte per l'expulsió d'Arnald Jäger, l'afer Pallejà, les formes de govern a Barcelona el mes de novembre de 1705 quan arribà Carles III, l'arxiduc, la política de les institucions catalanes entre 1712 i 1713 sota el govern de la reina Elisabeth de Brunswick o el govern de Barcelona durant el setge de 1714. Però més enllà d'aquests fets, el que crec que és realment important és que la descripció minuciosa del desenvolupament de tots aquests conflictes (i del paper de la Conferència en ells) posa de manifest el vigor de les idees constitucionalistes dins les elits dirigents. En darrera instància, van ser elles, juntament amb la reiterada conculcació de les constitucions per part de Felip V i l'actitud despòtica d'alguns dels seus virreis, les que expliquen el perquè del posicionament a favor del pretendent austríac, el qual, si bé amb matisos, dugué a terme un govern notablement diferent del del monarca borbó. Només una dada molt significativa que il·lustra aquesta afirmació: de les trenta-vuit qüestions estrictament legals que va tractar la Conferència, vint-i-cinc es van produir durant el govern del Felip V, i només sis durant el govern de Carles III, l'arxiduc. D'altra banda, el treball posa de manifest, també, el funcionament de les institucions catalanes i la seva política interna, amb les continuades discussions, negociacions i jocs d'interessos, els quals en no poques ocasions van dificultar la solució ràpida dels conflictes plantejats amb la Corona. El millor exemple d'això pot ser el doble enfrontament polític amb què s'hagueren de barallar el Consell de Cent i el Braç Militar durant els primers anys del regnat de Felip V. En aquell context, la ciutat i la noblesa no només es veien obligades a sortir en la defensa de les constitucions davant les transgressions reials, sinó que també hagueren de discutir llargament amb la Diputació, que amb la seva actuació no poques vegades va dificultar l'èxit de les mesures dels altres comuns i donava suport, directament o indirectament, a les decisions del monarca borbó. No per casualitat va ser durant aquests anys quan el Consell va amenaçar en dues ocasions de denunciar la Diputació al Tribunal de Greuges per l'incompliment de les seves obligacions en la defensa de les constitucions. D'altra banda, també es fa un esforç per conèixer millor la figura del Braç Militar, que també ha estat menyspreada per la historiografia. A més, es fa una primera anàlisi del procés de *minorització política* de la Diputació, que durant els anys de la Guerra de Successió va perdre el poc prestigi polític que tenia i va observar com el Consell de Cent la superava àm-

pliament en poder i lideratge social i polític. Fins i tot el Braç Militar començava a considerar-se igual que la Diputació en prestigi, com ho demostren, per exemple, les anàlisis que recollim sobre el protocol durant les funcions civils i religioses, el format de les cartes enviades pels tres comuns i altres aspectes menors com ara els llocs de reunió de la Conferència, l'opinió dels contemporanis, etc. S'estava produint un procés d'igualació institucional que no era sinó el resultat o la manifestació externa d'aquell major igualitarisme social dins l'elit social que hem vist abans.

La tesi no és punt final de cap recerca, sinó més aviat el principi de noves línies d'investigació. He pogut plantejar nombroses línies de treball que, per qüestions d'espai i de temps, han quedat necessàriament inconcluses però en les quals estaré treballant en els propers anys. El primer punt, certament, és rastrejar els precedents de la Conferència durant els segles XVI i XVII, aprofundint en la relació amb les Juntes de Braços de la primera meitat del segle XVII i les juntes menors del Braç Militar. De cabdal importància per entendre el seu funcionament és conèixer millor les juntes menors dels comuns com ara les novenes de la Diputació o les vuitenes, setzenes i vint-i-quatrezenes del Consell de Cent. La investigació d'aquestes figures institucionals és encara més complexa que la Conferència mateixa, ja que el seu rastre als llibres de deliberacions i als dietaris és molt menor i esporàdic. En aquest sentit, em fa la mateixa impressió que a Juan Luis Palos, el qual considera que en molts casos aquestes comissions van tenir un paper determinant en la vida política de cada comú, fins al punt d'arribar, en ocasions, a substituir-lo completament. També pretenc millorar i ampliar l'anàlisi social de la classe dirigent així com la base de dades confeccionada. El meu propòsit inicial és arribar a una anàlisi d'unes quatre-centes persones diferents que, segons diversos indicadors, sembla que és una xifra més encertada per poder tenir una imatge definitiva de la naturalesa de la classe dirigent. Tot i així, les recerques que en aquest camp he dut a terme, però que no he pogut incorporar a la tesi, mostren amb claredat que les xifres que hem aportat en el treball no canviaran notablement. La qüestió de les similituds entre la Conferència i altres models institucionals europeus és potser un dels punts més febles del treball i en el qual cal aprofundir. La qüestió no és fàcil de solucionar, ja que la figura del Braç Militar representa una originalitat única del cas català que només troba alguna similitud amb certes figures franceses. A tot això, l'estudi del Braç Militar cal allargar-lo en el temps i centrar la nostra atenció en la seva actuació durant la primera meitat del segle XVII. Tot i així, la impressió que ens fa a partir d'una primera recerca documental que hem fet és que l'autèntica rellevància del Braç Militar no es produí fins a la darrereria del segle XVII, amb el conflicte dels barretines i els anys posteriors.

Vista en el seu conjunt, la tesi aporta una llum especial sobre un període prou complex de la nostra història. A banda de les noves informacions sobre els diferents conflictes de la Guerra de Successió, crec que la tesi doctoral posa de manifest el vigor de les constitucions catalanes i del dinamisme i riquesa del sistema institucional

català, capaç d'adaptar-se als canvis del temps i alhora ser un fre clar i evident a les dèries absolutistes dels monarques. I tot això, combinat amb uns processos de canvi estamental i social que permetien que els nous sectors mercantils participessin dels mecanismes de poder i poguessin influir en la vida política del país. Tot plegat, sens dubte, és un signe clar de modernitat que no podem obviar.